

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Шаряк Оксани Миколаївни

«Текстові словотвірні конструкції в сучасній німецькій пресі»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

Процеси формування лексики в усній чи письмовій комунікації, особливості її семантики, функціонального навантаження постійно перебуватимуть у центрі уваги лінгвістів, оскільки дослідження, спрямовані на аналіз взаємодії слово- й текстотворення, становлять наукові пошуки проблеми мовного динамізму й будуть завжди магістральними. У науковій літературі немає спеціальних праць, які б тематизували механізм формування текстових словотвірних конструкцій у сучасній німецькій пресі, що й потребує ґрунтовного дослідження й опрацювання.

У дисертації Шаряк Оксани Миколаївни «Текстові словотвірні конструкції в сучасній німецькій пресі» розглянуто словотвірні процеси в сучасній німецькій пресі крізь призму текстоцентричного та комунікативно-функціонального підходів. Опрацювання цих аспектів текстових словотвірних конструкцій (ТСК) ще не було предметом поглибленого вивчення, зокрема це стосується комплексного дослідження особливостей формування семантичної структури лексичних новотворів, закономірностей компресії інформації, типів синтаксичних конструкцій, на основі яких найчастіше формуються ТСК і виявляються логіко-семантичні відношення між ними. Ще недостатньо розглянуто аспекти текстотвірної функції новотворів. Ця робота відображає цілком свіжий погляд на розкриття функціонування текстово зумовлених номінацій у сучасній німецькій пресі, оскільки в ній виявлено стимули формування ТСК, їхні кореляції з синтаксичними антецедентами в структурному, семантичному й функціональному аспектах. Ураховуючи зазначене вище, розуміємо значимість та актуальність дослідження

проблематики лінгвістики тексту, словотвору, лексикології й лінгвостилістики, які перемістились нині в центр лінгвістичних досліджень.

Усе це, а також розкриття лінгвального статусу новотворів, особливостей семантики ТСК, семантичної компресії, що пов'язана з моделюванням образного слова, імплікуванням додаткових смислів, асоціацій і функціональної спрямованості ТСК, дає підставу вважати рецензовану працю актуальною.

Мета наукової розвідки – комплексне дослідження структурно-семантичних і функціональних властивостей ТСК, виявлення чинників, що зумовлюють словотвірні процеси в сучасній німецькій пресі. Для розв'язання конкретних завдань дисертантом розглянуто та проаналізовано текстовий масив із коментарів сучасних німецьких журналів і газет (понад 4000 сторінок) та 870 одиниць ТСК, які трактовано як один зі способів мовної економії або засіб розвитку комунікативної перспективи речення, що ґрунтується на предикативному зв'язку понять і на логічній антитезі «субстанція – акциденція». Це створює семантичну напругу в межах комунікативної одиниці мови, причому, як наголошує дисертант, ТСК є виявом тенденції до номіналізації присудка, яка часто пов'язана з підняттям стилістичного порога та інтелектуалізацією процесу мовленнєвої діяльності. У науковій роботі представлено текстові чинники формування ТСК, ознаки й лінгвальний статус новотворів, найпродуктивніші словотвірні типи ТСК. Розкрито особливості семантики новотворів з урахуванням таких аспектів, як компресія інформації, внутрішня форма номінацій, умотивованість / затемненість значення. Дослідження ТСК здійснено на основі текстоцентричного та комунікативно-функціонального підходів до вивчення словотвірних процесів. Ураховано різномірневу форику, що виникає при транспозиції інформації із синтаксичного на лексичний рівень і ґрунтується на відношенні кореферентності між твірним словосполученням та похідним словом, унаслідок чого й виникають лексичні новотвори. Методологію й методи дослідження розглянуто комплексно та поетапно. Вивчення цих й інших питань здійснено дисертантом на належному рівні, що засвідчує розуміння та осягнення досліджуваної проблеми.

Беззаперечний факт полеміки здобувача стосовно зазначеної теми, що також засвідчує її відповідний науково-теоретичний рівень і власне бачення проблеми. Чітко висвітлено теоретичні положення текстового словотворення й диференційні ознаки текстових словотвірних конструкцій, що зумовлюють їхній лінгвальний статус, ураховуючи такі характеристики, як належність до мовленнєвих явищ, спосіб семантичного розгортання, умови актуалізації значення та ступінь контекстуальної залежності. Показано, що текстові словотвірні конструкції виникають унаслідок синтаксичного словотворення – на основі антецедентів з експліцитно вираженим предикативним зв'язком. Доведено, що до семантичної структури ТСК входить пропозитивне значення як семантичний латентний фон, а їхнє лексичне значення формується опосередковано.

Шаряк Оксана Миколаївна дуже ґрунтовно підходить до проблеми словотвірної специфіки та комунікативного механізму породження ТСК. Власним її доробком є такі позиції: 1) значна частка ТСК у структурному типі «словоскладання» показала нерегулярне словотвірне значення, зумовлене процесами метафоризації й ідіоматизації; оказіональні композити не піддаються однозначній інтерпретації, оскільки відображають одиничні мотиваційні відношення, які розкриваються лише в контексті; 2) кількісний аналіз сполучуваності іменника як означуваного слова в складі ТСК із різними частиномовними детермінантами засвідчив надзвичайну продуктивність моделі композита іменник + іменник; 3) найбільшу продуктивність у структурному типі ТСК «суфіксація та префіксація» виявляють суфікси *-er*, *-ung*, *-ismus*, *-ei*, *-in*, незапозичені префікси в сучасному іменниковому словотворі, а також латинські й старогрецькі префікси; 4) структурний тип ТСК «слова-зрощення» засвідчив неможливість однозначної інтерпретації, оскільки в низці контекстів допустиме двояке тлумачення похідності таких одиниць; 5) мета створення ТСК – ідентифікувати предмет, сформулювати суб'єкт судження – граматичний (підмет), семантичний (агенс – пацієнс), комунікативний (тема – рема), психологічний (вихідне уявлення), логічний (частина речення, що відповідає

суб'єкту судження); у функції підмета ТСК сконцентровують на собі тематичне навантаження речення; 6) словоскладання – засіб актуального членування інформації, об'єднання слів для формування ядра теми чи реми, нейтралізації мікронапруги в реченні й створення оптимальних умов для реалізації логічного наголосу; 7) у контактній позиції антецеденти та анафорично вжиті ТСК реалізують лінійну тематичну прогресію, сутність якої полягає в поступовому розгортанні темо-рема-тематичного ланцюжка, де темою постпозитивної частини є рема препозитивної: $T1 \rightarrow R1 // T2 (R1) \rightarrow R2$; 8) темо-рема-тематична прогресія співдeterminує процес згортання групи присудка у віддієслівний дериват або композит; 9) при словоскладанні нейтралізується мікронапруга між словами, зберігається необхідна інформація й значно покращується послідовність її викладу; 10) згортання синтаксичних конструкцій у ТСК супроводжується компресією та імплікацією (переходом в асоціативний фон) низки компонентів значення, а також частковою або повною ідіоматизацією безпосередніх складників; 11) важливий складник аналізу формування ТСК – мікротекст як основний смисловий і структурний елемент тексту, якому властиві єдність теми, співвіднесеність речень з одним денотатом або однією групою понять, наявність внутрішнього зв'язку; 12) ТСК – темоорганізатори, рідше – ремаорганізатори німецькомовних газетних і журнальних коментарів; основні текстові фактори, які зумовлюють словотвірні процеси на основі дієслівних словосполучень, речень, мікротекстів – це актуальне членування інформації, логічний наголос та інформаційна напруга; ТСК сприяють логічному розгортанню думки й утримуванню інформації в оперативній пам'яті читачів; 13) що більший за протяжністю антецедент, то прогнозованіша повна або часткова субституція; при переосмисленні значень безпосередніх складників новотворів, у процесах метафоризації тенденційною є повна субституція; 14) серед багатьох факторів субституції компонентного складу ТСК провідну роль відіграє стилістичний; зв'язок різнорівневих корелятивів забезпечується більше на когнітивному, ніж на лексико-семантичному рівні; 15) семантична компресія ґрунтується на властивості ТСК імплікувати додаткові смисли й

пов'язана з нарощенням обсягу інформації та з категоріями імпліцитності й підтексту; у ТСК простежено тяжіння до ситуативних імплікатур, глибинного підтексту, зумовленого відсутністю прямих екстеріоризаторів та особливостями тексту відповідного типу; 16) три ступені вмотивованості значення, що виявляють досліджувані новотвори, а саме: ТСК із затемненим значенням, частково вмотивовані ТСК і ТСК із прозорою мотивацією, зумовлюють різні ступені міцності зв'язку з антецедентами; 17) розвиток смислової структури ТСК спричиняє різні смислові відношення між новотворами й антецедентами, зокрема контекстуальні синонімію, антонімію; метафоризацію та ін. Ці питання, що є предметом аналізу II розділу, розглянуто лінгвістично коректно з відповідними висновками про семантику й структуру новотворів і чинників їх формування та характеризуються певною часткою новизни.

Вважаємо доцільним відзначити цікаве вирішення актуальних питань III розділу дисертації, які в контексті функціональної спрямованості текстових словотвірних конструкцій видаються нам теоретично та практично значимими: ТСК як засоби текстотворення залучено до формування когерентного тексту на структурному, смисловому й комунікативному рівнях, диференціювання особливості функціонального навантаження ТСК в анафоричній та катафоричній позиціях, де відбувається процес розгортання або згортання інформації в тексті (конденсація або експансія значення); заголовкові номінації, підзаголовки, основний текст і кінцівка – характерні позиції ТСК у газетних та журнальних коментарях; повторення фрагментів заголовка в основному тексті як ефективний додатковий засіб інтеграції тексту, а спільнокореневі ТСК сприяють сегментуванню текстового масиву на різні тематичні блоки, маркують перехід до нових підтем або підсумовують попередньо висвітлену інформацію; наявність ТСК в основному тексті – це виокремлення мікротем, формування ключових слів, реалізація функції сегментування, членування тексту на інформативні та композиційні фрагменти, у заголовках й підзаголовках – катафорично вжиті новотвори реалізують моделювальну,

персуазивну функції, у кінцівці – функціями ТСК є узагальнення й підсумок; оцінна, емотивна, експресивна та естетична функції ТСК.

Дисертант подає й аргументує свої позиції переконливим фактологічним матеріалом, інтерпретація якого дає підставу верифікувати гіпотетичні думки автора стосовно досліджуваної проблеми. Відзначимо вміло підібраний фактичний матеріал та його якісний аналіз.

Оформлення дисертації відповідає чинним державним стандартам.

Водночас висловлюємо деякі критичні зауваження щодо рецензованої праці О. М. Шаряк, які загалом не порушують цілісної концепції та логіку дослідження, а носять факультативний або дискусійний характер:

1. У дисертації широко представлено фактичний матеріал текстових словотвірних конструкцій у німецькій пресі, які, як нам видається, доцільніше відобразити в деяких схемах чи таблицях у додатках. Це сприяло б систематизації виокремлених ТСК.
2. Детально розкрито питання історії дослідження текстового словотворення, написано про сучасну лінгвофілософську теорію розвитку комплексних відкритих систем – синергетику с. 18, проте недостатньо представлено в теоретичній частині дисертації когнітивний напрям досліджень інновацій. На с. 17 указано прізвища науковців, які займалися цією проблематикою, а варто було б зупинитися більш детально на цьому питанні, як, наприклад, під час аналізу теоретичного огляду інших шкіл із лінгвістики тексту в пункті 1.1.
3. Шаряк О. М. провела соціолінгвістичне анкетування, яке засвідчило оказіональний характер понад 70 % ТСК, що не піддаються семантизації поза контекстом, решта формують неологізми, які перебувають на шляху інтеграції в мовну систему. Цікаво було б дізнатися, як саме відбувалося соціолінгвістичне анкетування?

4. У лексикографічних джерелах фігурує словник U. Quasthoff „Deutsches Neologismenwörterbuch“ (2007 р.), що є важливим джерелом інформації. Як саме використано це видання?
5. Варто відзначити добру мову дисертації, стилістичне оформлення тексту, відсутність граматичних огріхів. Водночас рекомендуємо уникати вживання нетипових для української мови дієприслівникових зворотів («У такий спосіб автору вдається наголосити на проблемній демографічній ситуації, проілюструвавши це ...» (с. 122), «Дослідник розглядає ці поняття як два самостійних компоненти значення, надаючи головну роль емотивності в їхній інтеграції» (с. 155)), а також дієприкметників у функції присудка («Хоч ці кореляти протиставлені на понятійному рівні» (с. 121)). Подекуди простежуємо непослідовність подання німецьких еквівалентів українських термінів. У пункті 2.1. «Структурні типи ТСК» удало подано німецький еквівалент на фразові композити „Phrasenkomposita“ (с. 56), контамінацію „Wortkreuzung“ (с. 59), проте трапляється відсутність німецького еквівалента на словоскладання (с. 52), зрощення (с. 64), конверсію (с. 66). Не варто також завершувати підпункт 2.1.4. таблицею (с. 69).

Отже, дисертація Шаряк О. М. «Текстові словотвірні конструкції в сучасній німецькій пресі» є самостійним і належно виконаним дослідженням із певною долею наукової новизни, у якому отримано обґрунтовані результати стосовно словотвірних процесів у сучасній німецькій пресі крізь призму текстоцентричного та комунікативно-функціонального підходів, що становить значний внесок у теорію німецького словотвору, словотвірної номінації, лінгвістики тексту.

Розгляд текстових словотвірних конструкцій з урахуванням інтегративного підходу та комплексний аналіз словотвірних процесів, що характеризує

рецензовану працю, робить її актуальною, теоретично значимою й практично цінною.

Зміст автореферату та основних положень дисертації ідентичні.

Автореферат дисертації й публікації здобувача (15) відображають основні теоретичні положення дисертаційного дослідження.

Дисертація Оксани Миколаївни Шаряк «Текстові словотвірні конструкції в сучасній німецькій пресі» відповідає сучасним вимогам ДАКу до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент –

кандидат філологічних наук, доцент

Лисецька Наталія Григорівна,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

інститут іноземної філології

ПІДПИС *Лисецька Н.Г.*
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар університету *Лисецька Н.Г.*
" 11 " 01 2016 *Савченко А.С.*